

Azerbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdi. Adıdkən sonra min illər boyu yaratdığı zəngin milli-mənəvi sərvətlərə gerçək, tarixi ədalət prizmasından yanaşmağa yol aldı. Bu yeni baxış humanitar, tarix, sosial elmlər sahəsində sovet totalitar düşüncəsinin ideoloji diktəsi, basqısı altında qalmış, ciddi deformasiya uğramış mənəviyyat sahəlerinin, o cümlədən ədəbiyyat və folklorumuzun, aşiq ədəbiyyatının əsl mahiyyətini, tarixi dəyərini, elmi qiymətini vermək məqsədini daşımaqdadır. Ötən yetmiş ilde mədəni irsimizə, o cümlədən aşiq ədəbiyyatına doğru-düzgün qiymət verilməsində ədəbi meyarlar pozulmuş, milli-mənəvi, etnik-dini dəyərlər məqsədli, həm də sistemi şəkildə təhrif və bir çox hallarda məhv edilmişdir.

Hazırda Azərbaycan aşiq sənətinin, aşiq mühitlərinin: o taylı-bu taylı, məktəblərinin bütöv, tam, ayri-ayrı sənətkarların yaradıcılığının fərdi şəkilde tədqiqi, mühüm elmi problem və məqsəddir. Məhz aşiq sənətinin ardıcıl, sistemli şəkildə öyrənilməsində müstəsna xidmətləri olan görkəmli alim və ziyanlılarımızın öncülərindən biri de professor Məhərrəm Qasimlidir. Alimin ozan-aşiq sənəti, onun məktəb və mühitləri, şeir şəkilləri, havacatları haqqında dəyərli və coxsayılı tədqiqatları uzun illərdən elmi və ədəbi ictimaliyətin diqqətini cəlb etməklə yanaşı, bu sahədə olan boşluğu doldurən məxəzəldən hesab edilir. Alimin fikrincə: "Azərbaycan aşiq sənəti" etnik-mədəni məfhüm olaraq götürüldüyündə onun miqyası etnosun tarixi-coğrafi məskunluğuna uyğun şəkildə müəyyənləşdirilməlidir. Özünün ilk inkişaf mərhələlərini vahid mədəni-siyasi çevredə - Səfəvi dövləti ərazisində keçirən, sonrakı tarixi proseslər nəticəsində Azərbaycan aşiq sənəti parçalanan torpaqlarla birləşdə bir neçə dövlət daxilində fealiyyət göstərmək məcburiyyətində qalmışdır. Tarixi və çağdaş baxımdan indiki Qafqaz və İranda bu sənətin əsas temsilcisi hüququna Azərbaycan türkleri sahib olduğunu görə həmin ərazidəki aşiq sənətinə Azərbaycan aşiq sənəti deyilməsi gerçəkləşmişdir. Aşiq sənətinin mənşəyi, təşəkkülü, inkişaf mərhələlərinin öyrənilməsindən hər edilən qiyməti nəzəri, elmi əsərlərin müəllifi professor Məhərrəm Qasimlinin aşiq mühitləri, onları şərtləndirən, yaradan başlıca amiller, zəruri komponentlər haqqındaki dəyərli nəzəri müşahidə və nəticələri diqqəti çəkir.

Müəllif bu qənaətdədir ki, sənət əvvərəsi kimi düşünlən "aşiq mühiti" anlayışı təkcə sənətin müəyyən ərazidəki mədəni-coğrafi məskunluğunu eks etdirmir, həm də yaradıcılıq proseslərinin bölgədaxili mənzərəsini bir kompleks halında təqdim edir. Bu baxımdan aşiq mühiti mürekkeb bir kompleksdir, oraya saz-sözə bərabər, tarixi-coğrafi çevrənin adət-ənənesi, iqlimi, suyu, havası, təbiəti, yerli canaatın psixologiyası, aşiq sənətinə həssaslıq dərəcəsi və s. bu kimi coxsayılı və çoxqatlı atributlar daxildir. Professor Məhərrəm Qasimli ele göstərilən sətərlər daxilində aşiq mühitlərinin mədəni-tarixi səciyyəsinə görə təsnifini ilk dəfə geniş və mükəmməl şəkildə verməyə nail olmuşdur.

Bütün bunları yada salmaqdə məqsədimiz odur ki, görkəmli folklorçu alim, aşiq sənətinin ardıcıl öyrənən, bu sahədə fundamental tədqiqatlar aparan Məhərrəm Qasimli qədim, zəngin, coxrəngli, coxsəsli bir saz-söz mərkəzinə rehbərlik edir. Qədim Oğuz yurdlarından olan doğulub, boy-aşaşa çatlığı sazlı-sözlü region, 80-ci illərdən başlayaraq, yəni erkən, yeniyetməlik, gənclik dövründən "Bulaq" verilişi üçün özünəməxsus mətnlər yazması, xalq yaradıcılığını nezəri-tarixi baxımdan akademik səviyyədə öyrənməsi onu bu gün həmin məqama qatdırdı. Uzun illər AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun Şifahi xalq yaradıcılığı şöbəsində görkəmli folklorçu alimlərlə ciyin-ciyinə işləməsi, bu yaradıcı elmi atmosferdə "boy atması", in-

Aşıq sənətinin hamisi

di isə həmin şöbəyə uğurla rəhbərlik etməsi də professor Məhərrəm Qasimlinin bu mühitdə formallaşması, seçilmesinə təkan vermişdir.

Bu ilin (2019) yazında Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında Dədə Ədalətə həsr edilən möhtəşəm aşiq məclisində xalq şairi Nəriman Həsənzadə xatirələrində söyledi ki, 1985-ci il olardı, onda Məhərrəm gənc oğlan idi, yaşına, başına yaraşmayan böyük saz təessübü kimi, ərkək, nigarənləqlə mənə sazı tapşırı ki, "sazı yaxşı qoru, ondan muğayat ol..."

Bu gün qismətə, taleyə bax ki, sazı, sözü, aşıqlarımızı məhz Məhərrəm müəllim qoruyur, bu mənəviyyat qalasının ağarı ondadır. Qısa müddətdir, az vaxt keçir M.Qasimlinin Azərbaycan Aşıqlar Birliyinə rəhbərliyə (2016-ci il) getirilməsindən. Bu yerde mən Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin əvvəlki sədri, xalq şairi merhum Zəlimxan Yaqubun əməyinə zərər qeder olسا belə, kölgə salmadan demək istəyirəm ki, Birlikdə teşkilat işlər yenidən qurulmaqdadır. Aşıqlar Birliyinə qəbul qaydalarından tutmuş, aşıqların təhsil alması, müəllim görməsi, geyimləri prioritet məsələ kimi rəhbərliyin əsas qaygılarındandır. Paytaxtın uyğun ali məktəblərinde aşiq sənətinin öyrənən fakültə və kurslar, respublikanın müxtəlif bölgələrində aşiq məktəblərinin açılması, orada aşiq sənətinin sirlərinə bəndləşmə darslarının keçiləsi çox vacibdir, gelçəyə yönəldikdir. Həmin fakültə və məktəblərdə dərs keçən müəllimlər müəyyən qəder bu sənətdə təcrübəsi olan, aşıqlıq edən insanlardır. Fikrimcə, bu birlək, ustad-səyirdən ənənəsinin bərpasına xidmet edəcək. "Aşıq məktəbi"nin deyişilməz bir qanunu vardi. Ustad "Aşıq məktəbi"nə şagird götürürənən, onu bütün nəsilliklə öyrənəndən sonra, sazda bir hava çaldırb, onu yoxlayardı, musiqi uşağa təsir edir, ruhundan keçirir? Bu yolla onlarla uşağın içindən bir-ikisi seçilə bilərdi ki, böyüyüb xalqın sözünü deyə, özündən sonralara ötürə bilsin...

Son vaxtlar efirlərdə aşiq sənətin bayağı şəkildə təqdimetmə azalıb, məktəb, müəllim görən solo ifaçılarının uğurları insanı sevindirir. Aşıqların uzun illər mübahisə predmetinə çevrilən, hətta bəzi hallarda gülüş doğuran geyimlərinin milli geyim özülliyi və ornamentləri əsas götürülməklə müəyyən biçim almış, islah olunması vacib idi. Yeni geyimləri ilə göz oxşayan aşıqlar ruhları, zövqləri de qazanmayı bacarmadırlar. Bunun üçün Aşıqlar Birliyi professor Məhərrəm Qasimlinin rəhbərliyi altında daha artıq, daha ciddi safərərər olmalıdır. Görünən odur ki, elmi tədqiqatları, nəzəri bilikləri ilə aşiq sənətinin bilicisi olan professor M.Qasimli, artıq təcrübədə qazandığı bilikləri həyata keçirmək əzmindədir.

Aşiq sənətinin özülliyini, ezelə mahiyyətini, əhəmiyyətini qaytarmaq və bərpa etmək zamanıdır. Sovet diktatürasının basqısında - 70 ildə bilerəkden gözdən salınan, mahiyyəti zədələnən (kolxoz, pambıq, lili lampaları və s. icbari mövzulardan yazmağa məcbur edilən) aşiq sənəti fəlsəfi-İrfani kökündən, məzmunundan ayrı düşür, yalnız forma qalır. Sufi-dərviş keyfiyyətləri unutdurulan, təkərə ocaqları dağıdilan aşıqlar bir növ çəşqinqılı yaşıyırlar... Azərbaycanın müstəqilliyyət qovuşması, milli-mənəvi dəyərlərə, o cümlədən aşiq sənəti ilə bağlı tarixi dəyərlərə yenidən qayıdı, aşiq sənətinin öyrənilməsi və dəyərləndirilməsi də yeni dənəmə rəvac verdi. 2009-cu ildə aşiq sənəti Azərbaycan xalqına məxsus maddi inci kimi - UNESCO-nun Qeyri-maddi mədəni irs siyahısına salındı. Yəni, bu gün Azərbaycan aşiq sənəti bir dövlətlik atrributu kimi diqqət mərkəzindədir,

dövlətçiliye bağlı sənətdir. Bu qiymətləndirmə aşıqların, Aşıqlar Birliyinin üzərinə böyük məsuliyyət və mənəvi yük qoyur.

Azərbaycan Dövlət Televiziyasının Mədəniyyət kanalında her həftə keçirilen "Saz-söz axşamı" verilişləri, aşıqların yubileylərinə həsr edilən tədbirlər, konsertlər bu sənətin özünün axtarışlarından xəber verir. Professor M.Qasimlinin apardığı "Saz-söz axşamı" verilişləri o taylı-bu taylı Azərbaycan tamaşaçısının gözönü, sevdiyi, yüksək səviyyəli maarifçilik missiyasını həyata keçirən bir veriliş kimi diqqəti çəkir. Həmin verilişlər, veriliş formatından daha ötesidir, yeni burada unudulmaqdə olan saz havaları, dastan ənənəsi, ustad dərslərinə daha çox koncentre olunur. Görkəmli müsiqisünas alımlar, elmi dərəcəli filoloqlar, ustad aşıqlar daha çox yeniyetmə, gənc aşıqlara yönəlik ustad dərsləri keçirir. Yaddaş bərpa edilir, unudulanlar yada salınır. Ənənəvi aşiq sənəti, aşiq havaları, aşiq ifaları necə olmalıdır, eyani göstərilir, öyrədir, daha çox vurğu ona yönelik ki, aşıqlar ustad, məktəb görməlidir, qədim, çətin havaları, klassik söz və mətnləri öyrənməlidirlər. Yəni sənət gerçək klassik ədəbi zəmənə səykənməlidir. Dastan söylemə ənənəsi bu gün demək olar ki, yox dərəcesindədir. Məhz bu ənənəni yenidən doğurmaq, canlandırmaq məqsədilə həmin verilişlər sistemli olaraq, vaxtılı ustadların ifalarında səslenən dastanların təqdim edilməsi gözəl təşəbbüsdür, eyani dərslərdir. Həmin repertuar, nə qədər paradoxal olsa da, sovet dönməndə yazıya, lente köçürülməsinə rəğmən, aşiq sənətinin klassik modeli, ifa tərzi, irfani möğzü qorunmaqdadır. Məlum olur ki, dastan söyleyən aşıqlarımız klassik şərq felsefəsini, poeziyasını, dini təriqəti, eyni zamanda Azərbaycan dastan mətnlərini yaxşı bilirənlər. Bəlliidir ki, aşiq sənətinin, poeziyasının öyrənilməsinin, belə demək mümkünsə, açarı irfani-poetic modelləri, fəlsəfəni, dini, klassik ədəbiyyatı bilməkdən keçir. Yaxınlarda teleməkarlıların birinin "El bizim, sirr bizim" verilişine dəvet edilmiş, İncəsənət Universitetində aşiq sənətinin öyrənen gənc tələbə-əşığın düşdüyü acınlacaq vəziyyət ümumi haldır. Solo etməkə işini bitmiş sayan gəncin Güney Azərbaycan Aşıq məktəbləri haqqında təsəvvürü olmaması, Nazim Hikmət, hürufizmənə xəbərsizliyi, Aşıq Ələsgərin bir qoşmasını ezbər bilməməsi və s. və i. düşünməyə, narahat olmağa səsləyir. Axi, Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə böyük uğurla keçirilən Muğam müsabiqələrində 17-20 yaşlı yeniyetmələrin möhtəşəm müğam dəsgahlarını, çətin, klassik qəzəlləri öyrənməsi təcrübəsi artıq mədəniyyətimizin bir parçasına çevrilmişdir.

Narahat olası bir məqam da, aşıqların klassik aşiq havalarını, görkəmli aşıqların, şairlərin sözlerini çalıb-oxumaq əvəzini özlərinin "musiqi bəstələyib", "söz qoşub" meydən sulamalarıdır. Və ya aşiq havalarının arasında gənc aşığın fasile verib, filosof görkəmi alıb şeir demə "performansı" nəyə xidmet edir?! Fikrimcə, ifa edilən klassik aşiq havalarının belə yersiz əlavəyə heç biz ehtiyacı yoxdur. Möhtəşəm Ruhani, Mansırı, Saritel, Şirvan şikəstəsini saxlayıb ortada seir demək ne demək? Musiqini saxlamaq, ritmi bölmək, bu nəyə səykənir? Əslində, sus, ruhun, duyğuların havaya köklənsin, qarşidakının ruhunu çalğınlı "işgal et", musiqini "kiciltmə", "zədələmə"!

Aşiq sənəti yalnız öz böyük qüdrətinə görə uzun əsrlər ərəb, fars təsirinə qarşı döyüş-döyüşə bu gənəmüzəcən sağ-salamat gəlib çıxıb, tarixlərin yad duyğularına, sinağına döze bilib.

Uzun illərdir Güneyli soydaşlarımız, aşiq qardaşlarımızın ifalarını canlı dönləyə bilirik. Müstəqillik dönməndə bu yol daha da qısalıb. Aşıq tədbirləri, yubiley gecələrində Güneyli soydaşlarımızın ciddi, fərqli, daha çox ənənəyə, klassik sözə bağlı çıxışları reğət doğurmaqla bir ümidi yaradır. Yəni ən azından bütün Azərbaycan aşiq sənəti yaşayır, canlıdır. İstəyim odur ki, Güney mühitində ənənəyə səykənən, qorunan, yaşayan aşiq havaları, ifaları bura gətirilməli, gecikmədən ləntə köçürülməli, dərslik şəklində tədris edilməlidir. Bu məqamda bir mühüm nigarənciliğim odur ki, qaynayıb-qarışma prosesində Güneyli soydaşlarımız bu taylı aşıqların təsiri altında min illər qorunan söz, ses, repertuar, musiqi ənənəsindən uzaqlaşmağa yönələrlər, belə demək mümkünsə "müsəvirleşməyə" köklənlər...

Rəhbəri bənzərsiz aşiq, istedadlı ifaçı Çingiz Mehdiyipur olan "Dağlıq" qrupunun çox qiymətli fealiyyətini bu yerde xatırlamaq gənəhə yazılır. Ənənəvi aşiq sənəti, aşiq havaları, aşiq ifaları necə olmalıdır, eyani göstərilir, öyrədir, daha çox vurğu ona yönelik ki, aşıqlar ustad, məktəb görməlidir, qədim, çətin havaları, klassik söz və mətnləri öyrənməlidirlər. Görkəmli aşiq Çingiz Mehdiyipurun dünya çapında sazi, aşiq sənətinin sevdirmək, modernləşdirmək yolundakı axtarışları, çalışmalarını şənət qarşısında böyük tarix idmlərdir.

Bu gün Ədalət Dəlidağlı, Ağamurad Şirvanlı, Nəmet Qasimli, Altay Məmmədli, Fəzail Miskinli, Ramin Qarayev, Samirə Əliyeva, Gözəl Kələbəcəli, Əli Tapdıqoglu kimi aşıqlardan gözləntilər böyük dördür. Qeyd edim ki, Şirvan aşiq məktəbinə xas özəlliklər - dövlətçilik, saray mühitindən gələn təsirlər, onların aşiq sənətinə aşkar təsirləri, orijinal Şirvan havalarını öyrənməlidir. Ənənəvi aşiq sənətinə xas rəqsler öyrənilməli, araşdırılmalıdır. Çox istedadlı, gözəl səsi olan Əli Tapdıqoglu bu istiqamətə yönəldilmiş, repertuarı dəşən, bölgəyə xas qədim, orijinal Şirvan havalarını öyrənməlidir. Çünkü, bir regionun, mühitin əsas özəlliyi onun şifahi xalq ədəbiyyatı, aşiq sənətidir, həmin xalqı, milleti diri saxlayan, ölməyə qoymayan ana xətt onun aşıqlarıdır. Güney Azərbaycanımızda neçə zamandır dili, tariximizi, mədəniyyətimizi, ruhumuzu ölməyə qoymayan, diri saxlayan Saz deyilmi?

Aşıqlar Birliyi ister efirlərdə, isterse də aşiq məclislərində lehçə məsələsinə de ciddi yanaşmalı, bu istiqamətde ciddi ölçü götürməlidir. Guya, söz qəlibə girmir, lehçə burada işə yarar, nə bilmə qulağa şirin gəlir, daha nələr... Lakin Azərbaycan ədəbi dili hər kə üçün keçərli və əsas olmalıdır. Düşünürəm ki, bu gün, müasir aşiq sənətinin əsas inkişaf istiqamətləri çalışıldığı, sevincin paylaşıldığı bir şəhər, məktəb olmalıdır. Yeni minillik dönyanın qloballaşması, daha çox iki yöndə qütbleşməsi (millilər və liberallar) ilə əsociyelidir. "Dünya insanı" obrazı, "dünya ümumi evimizdir" süarı altında super dövlətlərin təsiri ilə milli kimliklərin, milli dəyərlərin əridilməsi prosesi planeşti sarmaqdadır, zaman-zaman gözümüz görə-görə bəzi diller, xalqlar xəritədən silinməkdədir. Xalqı, milleti diri saxlayan, ölməyə qoymayan onun dili, mədəniyyəti, tarixidir. Bu baxımdan Azərbaycan mədəniyyətinin özü, dəyərənək sərvətlərindən olan aşiq sənəti qorunmalı, özünən mental mənəvi-əxlaqi və poetik dəyərləri ilə dünyaya təqdim edilməlidir. İnanıq ki, görkəmli alım, professor, Əməkdar elm xadımı, Aşıqlar Birliyinin sədri Məhərrəm Qasimli, aşiq sənətinin çağdaş vəziyyətini, problemlərini elmi məstəvیدə uğurla araşdırduğu kimi həm də Aşıqlar Birliyinin cari və perspektiv fealiyyətində həmin keyfiyyətləri gerçəkləşdirəkdir.

Xatirə BƏŞİRLİ,
professor.